

KÜTÜPHANELERDE KAYITLI OLMAYAN BİR MECMUA*

Çetin YILDIZ**

ÖZET

Mecmualar, içerisinde barındırdığı pek çok şiir ve nesir parçalarıyla edebiyat tarihimize; doğum tarihleri, davetiyeler, ilaç tarifleri, çeşitli dualar gibi gündelik yaşama dair öğeleri içermesi bakımından da sosyal ve kültürel tarihimize katkıda bulunan önemli kaynaklardır. Mecmualar, meydana getirilirken genellikle belli bir düzen takip edilmez. Bu açıdan araştırmacılar için çeşitli zorluklar barındırır da içerisindeki geçmişe dair bilgiler oldukça kıymetlidir. Bu yüzden mecmuaların tanıtılması ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Tokat'ta ikamet eden Hasan Erdem'in kişisel kütüphanesinden temin edilen bir mecmua tanıtılacaktır. Bu mecmuada gazel, beyit, nazm, kıt'a, muamma gibi manzum metinler bulunmaktadır. Bu manzum metinlerden gazellerin ve pend-namelerin ilk ve son beyitleri verilmiştir. Birer örneği bulunan ilahi ve murabbanın son dörtlükleri, nazm ve kıt'alardan ikişer örnek, muammalardan dört örnek, bir örneği bulunan davet-namenin ise tamamı verilmiştir. Mecmuada manzum metin olarak en çok beyitlere rastlanmaktadır. Bunlardan da şairi belirtilen ve belirtilmeyen beyitlerden örnekler sunulmuştur. Bunun yanında ilaç tarifi, dua, ayet, hadis gibi kültürel ve sosyal hayatla ilgili mensur metinler de mevcuttur. Daha çok manzum metinlerin üzerinde durulacağı bu çalışmada mecmuanın mensur kısımları da genel hatlarıyla tanıtılacaktır. Mecmuadaki mensur metinler içerisinde ilaç tarifleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle mecmuanın son varaklarında çeşitli hastalıklarla ilgili değişik ilaç tarifleri bulunmaktadır. Bunun dışında hastalıklardan korunma yolu olarak dua ve bu duaların uygulanış şekilleri de dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, manzum metin, mensur metin, sosyal hayat.

* Tokat merkezde ikamet eden Hasan Erdem'in kişisel kütüphanesinden temin edilen bu mecmua elimizde fotoğraflanmış şekilde bulunmaktadır. Tokat'ta esnaf olan, el yazmaları ve antika eşyalara ilgisi bulunan Hasan Erdem'e bu çalışmada tanıtılan mecmuayı incelememize imkan tanıdığından teşekkürü borç biliriz.

** Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek: cyildiz@adiyaman.edu.tr

ONE MECMUA WHICH IS NOT EXIST IN LIBRARIES

ABSTRACT

Mecmuas are one of the most important sources since they contribute to our history of literature due to many poems and proses they contained and also they are fruitful to social and cultural history because of giving information on birth dates, invitations and drug recipes, various prayers. Mecmuas are irregular sources. Consequently, these are contains some difficulties for researchers, nevertheless the informations in mecmuas about history are very important. Therefore, introduction of mecmuas has a distinctive importance.

This paper is going to introduce a mecmua obtained from personal library of Hasan Erdemli residing in Tokat. In this mecmua, there are poetical texts such as gazel, beyit, nazm, kıt'a, muamma. Gazel and pend-names' first and last couplets are given. İlahi and murabba's which have one sample in mecmua last quatrains are given. And two samples of nazm and kıt'as, four samples of muamma are also given. Davet-name which has one sample in mecmua exists full text. As a poetical text, beyit is the commonest text in mecmua. Different samples of beyit are given. In addition, there are prose texts in social and culturel life such as drug repice, prayer, the Qur'an and hadith. Also, the present paper focusing mostly on poetical texts mentions prose sections roughly. In prose texts, drug repices are more important. Especially in last pages of mecmua, different drug repices about some sickness are exist. Except these, praying, as a way of protecting sickness and its method of perform is remarkable.

Key Words: Mecmua, poetic text, prose text, social life.

GİRİŞ

Eski kütüphanelerde veya şahısların ellerinde baba yadigârı, çoğu zaman anonim, el yazması birtakım mecmualarda, çoğunlukla medrese-mektep mensuplarının manzum-mensur; edebi, dini, tarihi, tasavvufî eserlerden yapmış oldukları seçmeler bulunur.¹ Dolayısıyla mecmualara kaydedilen şiirler ya ilgili dönemde sıkça işitilen, söylenen ya da mecmua yazarının özel ilgi duyduğu şiirlerdir. Bunun yanında mecmualar, içinde barındırdığı şiir ve şairle dönemin okuyucu zevkini ve şairin okunurluğunu, popüleritesini verir.² Her hâlükârda geçmiş ile gelecek arasında köprü niteliğinde olan bu eserler³ yazıldığı dönem hakkında sosyal ve kültürel dokuya dair bilgiler veren, dönemin edebiyat ve sanat anlayışını yansıtan önemli kaynaklardır.

Divan edebiyatına ait bütün tür ve şekiller, Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, kelam gibi İslami ilimler ile simya, remil, sihir, rüya tabiri, nücum, zayıçe, musiki gibi diğer ilimler mecmuaları oluşturan öğelerdir.⁴ Bunların dışında incelemekte olduğumuz bu mecmuada da olduğu gibi doğum

¹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Ankara 1997, s.11.

² Yaşar Aydemir, "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume2/3 Summer (2007), s.123.

³ Bahir Selçuk, İ. Halil Tuğluk, "Bir Mecmuanın Işığında 18. Yüzyılda İstanbul" *Akademik Bakış*, Sayı 16 (2009), s.223.

⁴ Şükrü Elçin, *a.g.e.*, s.12.

tarihleri, ilaç tarifleri, çeşitli hesaplamalar, dualar vb. hususların mecmualarda yer aldığı dikkati çekmektedir.

Tokat'ta ikamet eden Hasan Erdem'in kişisel kütüphanesinden temin edilen bu mecmua deri ciltli olup 47 varaktan oluşmaktadır. Bu varaklardan 12'si boştur. Yazmanın zahriyesinde yazılan "bin iki yüz kırk" tarihinden ve (2a)'da geçen "işbu bin iki yüz altmış iki senesi mäh-ı rebi'l-âhirün on sekizinci günü vakt-ı duhada kerîmem Rukiye hatun dünyâyâ gelmişdir" ifadesi ile "işbu bin iki yüz elli dört senesi mäh-ı cemâzi'el-ahirün on beşinci günü salı gicesi kerîmem Fâtıma hatun dünyâyâ gelmişdir" ifadesindeki doğum tarihlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu mecmua 19. yüzyıla aittir. Mecmuanın müellifi konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir; ancak (5b)'de Muhammed Şemsî, (10b)'de ise Yûsuf Ahmed isimleri geçmektedir. Bu kişilerin yazmanın müellifi olup olmadıkları belirtilmemiştir.

Bu mecmuada önemli bir kısmının kime ait olduğu belli olmayan Türkçe, Arapça, Farsça beyitler, kıt'alar, nazmlar, muammalar, davet-name; Rûhî-i Bağdâdî, Şemsî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Niyâzi-i Mısırî'ye atfedilen gazeller, Azmî Efendi'ye atfedilen pend-nameler ve Yûnus Emre'ye atfedilen bir ilahi⁵ bulunmaktadır. Bunlardan başka pek çok ayet, hadis, dua ve ilaç tarifi vardır. İçerik bakımından belli bir düzeni olmayan mecmuanın aynı varağında beyit, kıt'a, muamma, ilaç tarifi vs. bulunabilmektedir. Yazmadaki metinlerde tam bir imlâ birlikteliği yoktur.

Bu çalışmada daha çok Klasik edebiyat ve Halk edebiyatı açısından önemli olan gazel, kıt'a, nazm, muamma, ilahi, pend-name, beyit, murabba ve davet-name üzerinde durulacaktır. Ayet, hadis, hutbe, dua gibi dini muhtevalı; ilaç tarifleri gibi gündelik yaşamla ilgili mensur parçalar ise genel hatlarıyla tanıtılacaktır.

1. Manzum Metinler

Mecmuada şairi belli olan şiirlerin büyük bir kısmının dini-tasavvufî tarzda yazılmış olduğu görülmektedir. Nitekim Rûhî-i Bağdâdî, Niyâzi-i Mısırî, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi şairlerin ortak özelliği tasavvufî duygu ve düşünceleri dile getiren şiirler yazmalarıdır. Pek çok mecmuada olduğu gibi bu mecmuada da kıt'a, nazım ve rubai nazım şekilleri birbirleriyle karıştırılmıştır. Bunlar aşağıda yeri geldikçe belirtilecektir.

Mecmuada geçen manzum metinler şöyledir: Gazel, kıt'a, nazım, muamma, ilahi, pend-name, davet-name, murabba ve beyit. Bu çalışma daha çok bir tanıtım yazısı olduğundan bu manzum metinlerin transkripsiyonları tam olarak verilmemiştir.

1.1. Gazel

Bazı gazellerin başında şairin mahlası bulunurken bazılarında 'gazel' ifadesi bulunmaktadır. Çalışmada, gazellerin tanıtımı noktasında önemli olduğundan gazellerin başında yazılanlar aynen yazılarak gazelin ilk ve son beyitlerine yer verilmiştir. Şairi belli olan gazelerde kullanılan mahlaslar şunlardır: Rûhî, Şemsî, Hakkı, Niyâzi, Mısırî. Bu mahlaslardan Niyâzi ile Mısırî mahlaslarının Niyâzi-i Mısırî'ye ait olduğu aşikârdır. Yazmada kime ait olduğu bilinmeyen üç gazel vardır. Bunlar; (5b) ve (9b)'de iki beyti verilen satranç gazeller ile (26b) deki gazeldir. Ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda metinlerin tanıtılan kısımları karşılaştırılmalı olarak verilmeye çalışılmıştır.

⁵ Her ne kadar Yûnus Emre'ye atfedilse de bu ilahinin Bolulu Himmet'e ait olduğu tespit edilmiştir.

Niyâzî

Pâdişâhâ ‘aşkunı gam-hâne⁶ kıl

Mâ-sivâyı ‘aşkuna bî-gâne kıl (**ilk beyit**)

Cezbe-i feyzün şarâbın toldurup

Bu Niyâzî bendeni meyhâne kıl⁷ (**son beyit**) (30a)

Niyâzî

Rumûz-ı enbiyâyı vâkıf-ı esrâr olandan sor

Ene’l-Hak sırrını cândan geçüp ber-dâr olandan sor (**ilk beyit**)

Anadan toğma gözsüzler kemâhî görmez eşyâyı

Niyâzî vech-i dildârı ulû'l-ebâr olandan sor⁸ (**son beyit**) (31a)

Mısrî

Kûs-ı rihlet çaldı mevt ammâ henüz cân bî-haber

‘Asker-i a’zâyâ lerze düşdi sultân bî-haber (**ilk beyit**)

Yol eri yolda gerekdür çağ u çıplak aç u tok

Mısrıyâ gel didi sana çünkü cânân bî-haber⁹ (**son beyit**) (31a)

Niyâzî

Bugün bir meclise vardum oturmuş pend ider vâ’iz

Okur açmış kitâbımı bu halkı ağladur vâ’iz (**ilk beyit**)

Yaraşur vâ’z¹⁰ ana hakkâ ki yanar yakılır her dem

Niyâzî’nün hemân ancak cihânda adıdur vâ’iz¹¹ (**son beyit**) (32a)

⁶ Divanda “hem-hâne” şeklindedir. Bkz. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Divanı*, 2. Baskı, Ankara 2008, s.291.

⁷ Kenan Erdoğan, *age.*, s. 291.

⁸ *Age.*, s.234.

⁹ *Age.*, 212.

¹⁰ Mecmuada “vâ’iz” (واعظ) şeklinde yazılmıştır; ancak kalıba göre vâ’z okunması gerekmektedir. Bkz. *Age.*, s.262.

¹¹ *Age.*, s.262.

Niyāzī

Kalbüni bāğ-ı cinān it ravza-i tevhīd ile
Cān dimāğun kıl mu'attar nefha-i tevhīd ile **(ilk beyit)**

Ey Niyāzī 'ārif-i billah gönülden selb ider
On sekiz bin perdeyi lem'a-i tevhīd ile ¹²**(son beyit) (31b)**

Niyāzī

Dervīş olan kişinün sözleri 'ummān¹³ olur
Sālik-i hak olanun rāhına bürhān olur **(ilk beyit)**

Sanma Niyāzī özün dervīş olupdur senün
Dervīş olan kişiler şöylece sultān olur¹⁴ **(son beyit) (31b)**

Zāt-ı Hak'da mahrem-i 'irfān olan anlar bizi
'İlm-i sırda bahr-ı bī-pāyān olan anlar bizi **(ilk beyit)**

Halkı koyup lā-mekān ilinde menzil tutalı
Mısrıyā şol cānlara cānān olan anlar bizi¹⁵ **(son beyit) (31b)**

Niyāzī

Devr idüp geldim cihāna yine bir devrān ola
Ben gidem bu ten sarāyı yıkılıp vīrān ola **(ilk beyit)**

Her kim ister bu Niyāzī derdmendi ol zamān
Sözlerini okusun kim sırrına mihmān ola¹⁶ **(son beyit) (32b)**

¹² Divanda "On sekiz bin perdeyi bir lem'a-i tevhīd ile" şeklindedir. Bkz. **age**, s.359.

¹³ Divanda "umrān" şeklinde geçmektedir. Bkz. **age**, s. 227.

¹⁴ **Age** s. 227.

¹⁵ **Age**, s.380.

¹⁶ **Age**, s.369.

Niyāzī

Sana ‘āşık olan diller niderler hūr u gilmānı
Cemālün seyr iden gözler niderler bāğ u rıdvānı¹⁷ (**ilk beyit**)

Niyāzī kaldı hayretde yanar dil nār-ı firkatde
Şeb u rüz dār-ı gurbetde dün ü gün eyle efgānı¹⁸ (**son beyit**) (32b)

Niyāzī

Gel ey sofî çıkar sofı kıl insāf
Ko sûret düzmegi kıl içüni sâf (**ilk beyit**)
Nefes bahrinde lâl olmuş Niyāzī
Sadā vü harf içinde ur[a]maz lāf¹⁹ (**son beyit**) (33a)

Tārīh-i Niyāzī

Bu fenānun ‘ızz u cāhı ‘İş u nūşı bir hayāl
Görmedim bir ‘izzeti kim bulmaya āhir zevāl(**ilk beyit**)

Hüs-n-i hatmine Niyāzī didi tārīhin anun
Allah Allah didi vü kıldı bekāya irtihāl²⁰ (**son beyit**) (33b)

Niyāzī

Uyan gafletden ey nāim²¹ seni aldamasun dünyā
Yakanı al elinden kim seni sonra kılar²² rüsvā (**ilk beyit**)

Kemāl-i devlet istersen okı ‘āyāt u ahbārı²³
Ki her harfın içinde var Niyāzī bin dūr-i yektā²⁴ (**son beyit**) (34a)

¹⁷ Divanda “bostanı” şeklindedir. Bkz. **age**, s.387.

¹⁸ Divanda şöyle geçmektedir: “Düşüp bu dār-ı gurbetde dün ü gün eyler efgānı” Bkz. **age**, s.387.

¹⁹ Divanda “Sadā vü harf içinde olan urar laf” şeklinde geçmektedir. Bkz. **age**, s.266.

²⁰ **Age**, s.289.

²¹ Divanda “gāfil” şeklinde yazılmıştır. Bkz. **age**, s.173.

²² Divanda “kılur” şeklinde yazılmıştır. Bkz. **age**, s.173.

²³ Divanda “āyāt-ı Kur’ān’ı” şeklinde yazılmıştır. Bkz. **age**, s.173.

²⁴ **Age**, s.173.

Hakkı

Katreyüz ‘âlemde lâkin dilde deryâ olmuşuz
Cevherüz dehrün bisâtı üzre yek-tâ olmuşuz (**ilk beyit**)

‘Âşıkuz misl-i Züleyhâ dilberüz Yūsuf gibi
Biz bizi sevmekde Hakkı ferd ü tenhâ olmuşuz²⁵ (**son beyit**) (33b)

Hakkı

Sergeştesin ey āsiya bilsem ne hāl olmuş sana
Biz mahremiz esrârına söyle nedir bu mâcerâ (**ilk beyit**)

Ey Hakkı cānsın hem cihān hem bahr u hem āb-ı revān
Sensin deġirmenci hemān hem dānesin hem āsiyā²⁶ (**son beyit**) (30a)

Rūhî-i Bağdādî

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler
Yevme lâ-yenfeu’da kalb-i selîm isterler (**ilk beyit**)

Ezber it kıssa-i esrâr-ı velî ey Rūhî
Hâzır ol bezm-i ilahîde nedîm isterler²⁷ (**son beyit**) (15b)

Gazel

Düşelden mekteb-i ‘aşka unuttum ders ü fetvâyı
Girüp meyhâne-i derde yiġledüm zühd ü takvâyı (**ilk beyit**)

Tabîbe dahi şerh itme بو سنك سر صه سن Şemsî
Bilürsin süzümü vaslı deġer ancak bu yarayı (**son beyit**) (28a)

²⁵ Mustafa Güneş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2011, s. 177-179.

²⁶ Mustafa Güneş, *age.* s. 95-97.

²⁷ Mecmuada dokuz beyit olarak verilen bu şiir, Rūhî-i Bağdādî’nin Külliyyât-ı Eş’ar’ında on üç beyit olarak geçmektedir. Bkz. **Internet Archive: Digital Library of Free Books, Movies, Music...**, University of Toronto Libraries, <http://archive.org/details/kliyatiear00ruhiuoft>, (ET: 22.03.2013).

Gazel

Gönül Rûmuna çün basdı kadem ol pîr-i Şirvânî
Bihamdillah şitâ gitdi bahâr oldu gülistânı (**ilk beyit**)

Ekipdür tohm-ı tevhîde zemîni dilde çün mürşîd
Şehâb-ı himmetinden umaram ki ire bārânı (**son beyit**) (**26b**)

Esselâdır ehl-i aşka işte meydan işte er
Ehl-i aşka etme lâfi var ise göster hüner
İşte meydân var ise elden gelen etme hazer
İşte er göster hüner etme hazer gel ey beşer (**5b**)

Gazel-i Satranç

Mübtelâlar dilrübâlar hasretinde zâr ider
Dilrübâlar bîvefalar ‘âşika âzâr ider
Hasretinde ‘âşika etmekdedir cevr ü cefâ
Zâr ider âzâr ider cevr ü cefâ her bâr ider (**9b**)

1.2. Kıt’a

Mecmuada baş kısmında kıt’a yazılmış pek çok manzum metin vardır; ancak bunların önemli bir kısmı nazım özelliği göstermekte olup pek azı kıt’a’dır. Bundan başka baş kısmında rubai yazılan manzum parçaların bir kısmı da kıt’a’dır.

‘Âkibet ka’be-i vuslatda olanlar Tâif
Unutur vuslat ile hâr-ı mugaylân elemin
İrişen sohbet-i cânâna safâ bezminde
‘Âynına ala mı hîç cism ile ol cân elemin (**28a**)

Şu gönlüm arsa-i haşre halâyık cem’ olacaktır
Halâs eyle o dem yâ Rab beni nâr-ı nedâmetden
Reh-i takvâda sultânım mecâlim eylegil efzûn
Safâ-i nefse meyl ile beni sakla batâletden²⁸ (**28b**)

²⁸ Baş kısmında rubai yazılmasına rağmen bu şiir kıt’a nazım şekli özelliği göstermektedir.

1.3. Nazm

Mecmuada nazm olarak belirtilen herhangi bir şiir yoktur; ancak baş kısmında rubai ve kıt'a yazılan pek çok nazm mevcuttur. Aşağıda mecmuadaki nazmlardan örnekler verilmiştir:

Reh-i âmāle herkes buldu yol āvāre ben kaldım
 Kamu derd ehli buldu çāreler bīçāre ben kaldım
 İrişdi devlet ü ikbāle herkes bāb-ı lütfundan
 Şeb-i zulmetde bir baht-ı siyeh seyyāre ben kaldım²⁹ (12b)

Kulun kalbinde olsa havf-ı Bārî
 Olur kadrince anun i'tibārı
 Murād-ı nefsile olursa nā-pāk
 Havāle idiser mūr ile māri³⁰ (28b)

1.4. Muamma

Elimizdeki mecmuada 13 muamma bulunmaktadır. Bu muammalardan bir kısmının cevabı verilmişken bir kısmının cevabı verilmemiştir. Aşağıda bu muammalardan örnekler yer almaktadır.

İki nokta üç hurūf
 Dört kitāb andan çıkar
 (Kalem) (9a)

Üç 'ayınla bir elif gelse dile
 Müstakīm ādem gerek anı bile
 (Çār yār-ı güzīn) 9a

Çıkar hamsīn içinden erbaīnün resmini
 Bilürsün sen o mahbūbun ismini (45a)

Üç otuz ile bir otuz bir ad olur
 Bu muammāyı bilen üstād olur (45a)

²⁹ Baş kısmında kıt'a yazılmış olmasına rağmen bu şiir şekil özellikleri bakımından nazmdır.

³⁰ Baş kısmında rubai yazılmış olmasına rağmen bu şiir şekil özellikleri bakımından nazmdır.

1.5. İlahi

Mecmuada bir ilahi bulunmaktadır. Bu ilahi Yûnus Emre'ye atfedilmektedir.

Behey Yûnus sen de bir gün göçersin cânım

Ya niçün dünyânın sonun güdersin cânım

Ecel cânın bir gün sen nüş idersin cânım

Ömrün hebâ oldu haberin var mı yâ hû³¹ **(son dörtlük) (35b)**

1.6. Pend-name

Mecmuada Azmî Efendi'ye atfedilen 4 pend-name bulunmaktadır. Bunlardan sadece (12a)'da bulunan pend-namenin baş kısmında Azmi Efendi ifadesi geçmektedir. Diğerlerinin başında "lehü" ifadesi vardır.

Her işe kıl Bismil ile ibtidâ

Zikrin olsun dâima hamd u senâ **(ilk beyit)**

Şem'-veş halk dilin itme dırâz

Rüz gibi eyleme ifşâ-yı râz **(son beyit) (12a)**

Nimetine kimsenin çekme hased

Kâdir isen kıl hased bâbına sed **(ilk beyit)**

Hem koma beytinde beyt-i ankebût

Nâkıs olur ol ziyâd oldukça kût **(son beyit) (12a)**

Mûşun artuğu durur âlemde semm

Mîş u iştirâda senden geçme hem **(ilk beyit)**

Mümkün olduğunca eyle ictinâb

Söz budur vallahu a'lem bi's-sevâb **(son beyit) (13a)**

³¹ Mecmuada dört kıt'a olarak yazılan ve Yûnus Emre'ye atfedilen bu şiir, Bolulu Himmet Divanı'nda Dervîş Himmet mahlasıyla beş kıt'a olarak geçmektedir. Mecmuada geçen şiirin ilk üç kıt'ası Bolulu Himmet Divanı'nda geçen şiirin ilk üç kıt'asıyla hemen hemen aynıdır. Divandaki dördüncü kıt'a mecmuada bulunmamaktadır. Mahlasın bulunduğu son kıt'a ise tamamen farklıdır. Bkz. Meliha Tapsız, **Bolulu Himmet Divan Manzum Tarikatname Adab-ı Hurde-i Tarikat**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.126.

.....cân-ı peder
Adlu adıyla çağırma kıl hazer (**ilk beyit**)

İhtirâz eyle koma virir elem
Ayak altına tirâşân-ı kalem (**son beyit**) (13b)

1.7. Davet-name

Mecmuada bir davet-name mevcuttur.
Ba'de arzu'l-hulûs ve'l-eşvâk
Budur inhâ-yı bende-i müştâk (**ilk beyit**)

Eger olmazsa zahmet u teklîf
Kılasız bende-hâneye teşrîf (**son beyit**) (3b)

1.8. Murabba

Mecmuada Nîyâzi Mısırî'ye ait bir murabba bulunmaktadır.

Eğer cân ise hüsünün bahâsı
Hezârân³² cân anun olsun fedâsı
Niyâzî'nün kadîmî âşinâsı
Haber vir bize cânân ellerinden³³ (**son dördlük**) (32a)

1.9. Beyit

Mecmuada pek çok beyit bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Arapça ve Farsça olmakla birlikte çoğunluğu Türkçedir. Muhtelif aruz kalıplarıyla yazılmış bu beyitlerin pek çoğunda şair belirtilmemiştir. Beyitlerden bazıları atışma şeklinde olduğu için, bazılarında ise doğrudan şairin ismi geçtiğinden bu beyitlerin şairleri bellidir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

El-firâk dahı kimden ümîd sıdk idersin Nâbiyâ bilmem
Sabâhun bir nefesde nısfı sâdık nısfı kâzibdir (**4a**)

³² Divanda bu kelime "nice bin" şeklindedir. Bkz. Kenan Erdoğan, *age.*, s.323-324.

³³ *Age.*, s.323-324

Sual-i Şāh İsmā'īl

Şāh-ı merdān devletinde giydiğim nārencidir
Nāre karşu turmenem zīrā beni nār incidir

Cevāb-ı Sultan Süleymān Han

Şimdi bildim Rāfızīsın giydiğin nārencidir
Zāti sen nār ehlinin niçün seni nār incidir(4a)

Merhūm Monlā Cāmī Şeyh Sa'dīnün Kerīmesini Gördükde Söylediği Beyit

Cāmī menem merd-i nīk āmedem şehr leyk
Merdüm-ra cān mī-dihī duhter selāmu'n aleyk³⁴

Cevāb-ı Duhter

Duhter-i Sa'di be-nām hergiz ne-hordem harām
Rişed be-ken bi't-temām monlā aleyke's-selām³⁵(12b)

Şairi verilmemiş beyitlerden birkaçı şöyledir:
Yüz bin kemāl u ma'rifet hep bir āferīnedir
Yā Rab bu āferīn ne tükenmez hazīnedir (2a)

Derd-i dilden çehre-i hurşīde ger çeksem nikāb
Tā kıyāmet ehl-i dünyāya görünmez āfītāb (4a)

Sever gönlüm şu dildārı vefāsı olsun olmasun
Ferāgat eylemek olmaz cefāsı olsun olmasun (4b)

Gerçi derdim senden amma her nefes yanımdasın
Gayrılar yanımda amma sen benim cānımdasın (5a)

³⁴ جامی منم مرد نیک امد ام شهر لیک

مرد مرا جان مید هی دختر سلام علیک

³⁵ دختر سعری بنام هر کز نه خوردم حرام

ریشت بکن بالتمام منلا علیک السلام

Bu manzum metinlerin dışında başlık kısmında düğâh yazılan bir şiir mevcuttur. Bu şiir muhtemelen düğâh makamında bestelenmiştir. İlk dörtlüğü şöyledir:

Rūzigârımdan ferâgât isterem
 Hiç yâr olmaz benimle rūzigâr
 Olmadım âsüde rāhat görmedim
 Hiç yâr olmaz benimle rūzigâr (ilk dörtlük) (13a)

2-Mensur Metinler

Mecmuada mensur olarak doğum tarihleri, ilaç tarifleri, dualar, ayetler, hadisler, hutbe, Arapça, Farsça ifadeler vs. metinler bulunmaktadır.

(2a) ve (7b)'de mecmua sahibinin Abide, Rukiye ve Fatıma adındaki kızlarının doğum tarihleri vardır. (2b)'de dini bir soru olarak; "hamamda gerçekleşen bir olayda tek bir kadının şahitliğinin kabul olup olmayacağına dair" bir soru ve cevabı bulunmaktadır. Mecmuada dua yolu ile çeşitli sıkıntılardan kurtulma, istediğini elde etme yöntemleri tarif edilmiştir. Sözelimi; hasta olan bir kimsenin iyileşmesi, uyuyamayan çocuğun uyuyabilmesi için ya da önemli bir işin neticesini öğrenmek üzere istihareye yatarken okunacak dua ve bu duaların nasıl uygulanacağı anlatılmıştır (2b, 11a). Ayrıca Eyyüb Ensari ziyaret edildiğinde, önemli bir dilekte bulunulduğunda (11b), tohum ekildiğinde okunacak dualar (37b) ile İmam-ı Azam duası (36b), hutbe (20b) ve hadislere de mecmuada rastlanmaktadır (21b). Bunun dışında bir kimsenin doğru veya yanlış konuştuğunu tespit etmek için uygulanacak yöntemin anlatıldığı metin de dikkate değerdir(11a).

Mecmuanın son kısımlarında pek çok tarif bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı çeşitli hastalıklardan kurtulmak için tavsiye edilen ilaç tarifleri iken bir kısmı tütün, gül yağı, mürekkep gibi nesnelere elde etme metotlarıdır.

Hamile kalmak isteyen kadının yapması gerekenler, baş ağrısı, bel ağrısı, basur, göze karasu inmesi, kulak ağrısı, kulak sağırlığı (43a), yürek ağrısı, yürek titremesi, hararet ve karında oluşan yeli gidermek için; kuvvet ve şehveti arttırmak, uykuda konuşmaktan kurtulmak (44b), unutkanlığı gidermek, fazla kıllardan kurtulmak, diş ağrısı, baş ağrısı (45a), merak ve sevdâ hastalığı vs. için ilaç tarifleri verilmiştir(45b). Bunlardan başka hadis olarak nakledilen balgam, öksürük vb. hastalıklardan şikâyet edenler için ilaç tarifi (39a), tütün yapma (42a), mürekkep, gül yağı elde etme ve Şeyh Hüsâmettin'in nane macunu tarifi de (46a) dikkate değerdir. (6a)'da ise âlimlerin görüşleri belirtilerek dini bir meselenin anlatıldığı Hüseyin Kayseri'ye ait bir risale bulunmaktadır.

SONUÇ

Genellikle eğitilmiş kişiler tarafından tutulan, defter niteliğindeki mecmualar, hem günlük hayata dair pek çok unsur hem de edebiyata dair öğeleri içermesi bakımından araştırmacılar için önemli kaynaklardır. Bu yazılı kaynaklarda ilgili devrin sosyal, kültürel dokusunu, edebiyat ve sanat anlayışını bulmak mümkündür.

Çalışmamızın konusu olan mecmuada geçen manzum metinler dönemin edebiyat anlayışını yansıtan önemli birer vesika niteliğindedir. Benzer şekilde dualar aracılığıyla çeşitli sıkıntılardan kurtulma yöntemleri ile çeşitli ilaç tarifleri dönemin inanç öğelerini ve halk hekimliği anlayışını yansıtır. Mecmuada Türkçenin yanında Arapça ve Farsça metinlerin de bulunması dönemin kültürel yapısı hakkında ipuçları vermektedir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR Yaşar, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları**, Volume2/3 Summer 2007, s.122-137.
- ELÇİN Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları I**, Ankara 1997.
- ERDOĞAN Kenan, **Niyâzî-i Mısırî Divanı**, 2. Baskı, Ankara 2008.
- GÜNEŞ Mustafa, **Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2011.
- SELÇUK Bahir, Tuğluk İ. Halil, “Bir Mecmuanın Işığında 18. Yüzyılda İstanbul” **Akademik Bakış**, Sayı 16 (2009), s.212-224.
- TAPSIZ Meliha, **Bolulu Himmet Divan Manzum Tarikatname Adab-ı Hurde-i Tarikat**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.
- Internet Archive: Digital Library of Free Books, Movies, Music...**, University of Toronto Libraries, <http://archive.org/details/kliyatiear00ruhiuoft>., (ET: 22.03.2013)